

УДК 327:316.32(477)

<http://orcid.org/0000-0002-9418-268X>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.167234>

Н. Г. Білоцерківська

ОСВІТА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ»: СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню освіти, як одного із елементів політики «м'якої сили» в контексті світового політичного процесу. Розглянуто провідні ідеї зарубіжних та вітчизняних науковців щодо визначення змісту «м'якої сили» і можливості її реалізації в сучасній Україні.

Ключові слова: «м'яка сила», освіта, культура, політичні цінності, міжнародні відносини, демократія.

Н. Г. Белоцерковская

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЭЛЕМЕНТ ПОЛИТИКИ «МЯГКОЙ СИЛЫ»: СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕАЛИИ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию образования, как одного из элементов политики «мягкой силы» в контексте мирового политического процесса. Рассмотрены ведущие идеи зарубежных и отечественных ученых относительно определения содержания «мягкой силы» и возможности ее реализации в современной Украине.

Ключевые слова: «мягкая сила», образование, культура, политические ценности, международные отношения, демократия.

N. G. Bilotserkivska

EDUCATION AS AN ELEMENT OF «SOFT POWER POLICY»: MODERN POLITICAL REALITIES OF UKRAINE

This article is devoted to the investigation of education, as part of a policy of “soft power” in the context of the world political process. It considered the leading ideas of foreign and domestic scientists regarding the determination of “soft power” and the possibility of its implementation in modern Ukraine.

Key words: “soft power”, education, culture, political values, international relations, democracy.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті відбулися суттєві зміни у конструюванні світового глобального простору, які пов'язані з посиленням напруження на міжнародній арені, використанням силових методів при вирішенні багатьох конфліктних ситуацій. А відтак зростає потреба у пошуку і використанні методів, спрямованих на ненасальницьке вирішення проблем,

на досягнення діалогу та компромісу як між державами, так і між народами. У сучасній світовій політиці помітно зростає роль гнучких факторів, посилюється роль «м'яких» інструментів впливу на систему міжнародних відносин, так звану політику «м'якої сили».

Результати наукових досліджень у цій царині, звернення до зарубіжного досвіду засвідчують, що сучасна міжнародна політика є породженням нових реалій сучасного суспільного життя, серед яких освіта набуває значення не тільки соціального ресурсу, важливого для відтворення та продукування глобальної цивілізації, але й стає чинником формування світової політичної організації з принципово новими якостями та засадами. У цьому контексті вплив освіти на сучасні політичні процеси актуалізує аналіз її ролі як елементу політики «м'якої сили» здатної забезпечити позитивний імідж держави у світовій спільноті.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження проблематики концепції «м'якої сили» знайшло своє відображення в працях представників різноманітних наукових течій. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили такі зарубіжні вчені, як Дж. Най, Дж. Акшай, Р. Армітідж, Зб. Бжезинський, Р. Рейган, Р. Кеохейн, А. Коен, М. Лібіцкі, С. Люкс, Дж. Меттерн У. Оуенс, І. Пармар, Н. Сноу, С. Уолт, М. Фрейзер, Ф. Фукуяма, П. Ван Хем, К. Хілл та ін. Про можливість застосування «м'якої сили» у зовнішньополітичному курсі України вітчизняні дослідники заговорили порівняно нещодавно. Серед вітчизняних науковців, які працюють в цьому напрямку слід назвати І. Слісаренко, О. Богомолова, О. Литвиненко, В. Пантелєєва, О. Гетьманчук, Я. Турчина, О. Семченко, О. Шевчука, Д. Мосякова, І. Панаріна, І. Лебедеву, А. Богатурова та інших.

Мета статті – проаналізувати освіту як чинник формування політики «м'якої сили» держави та її вплив на міжнародну політику.

Виклад основного матеріалу. У сучасній світовій політиці все більше актуалізується ідея концепції «м'якої сили» у міждержавних відносинах, а

також формування інституційної матриці «м'якої сили» за допомогою свідомої, цілеспрямованої діяльності держав.

Значний внесок в розвиток зазначеного напрямку здійснив професор Джозеф Най із Гарвардського університету, який у першій половині 1990-х років ввів у науковий обіг концепт «м'яка сила». Дж. Най стверджував, що надто довго практики віддавали перевагу концепції «політичного реалізму», покладаючись на «жорстку силу» з її військовим і фінансово-економічними чинниками. «Силою є здатність впливати на інших з метою отримання бажаних результатів. Якщо ви досягаєте цього примусом або за плату, я називаю таке «жорсткою силою». Якщо ви досягаєте цього привабливістю, я називаю це «м'якою силою», – пояснював Най. Дослідник також визначив три компоненти, з яких складається цей феномен, а саме: «культура держави (у тому, чим вона приваблює інших), її політичні цінності (чи дотримується вона їх у внутрішній та зовнішній політиці) та зовнішні відносини (чи сприймаються вони як легітимні та морально обґрунтовані)» [7].

Отже в термінологічному Наєвському сенсі «м'яка сила» - це притягальна сила різних цінностей, яка стійко асоціюється з певною країною.

До їх числа відносяться культурні цінності та якість освіти даної країни, організація і рівень життя в ній, ефективність зовнішньої політики.

Виступаючи в Україні Д. Най наголошував, на необхідності розвивати саме «м'яку силу», адже потенціал України у «м'якій силі» набагато більший від її потенціалу «твердої». І якщо Україна послідовно прагнучиме до високої цивілізації, демократичних цінностей, популяризації національної культури, освіти, то це, в свою чергу, збільшить її «м'яку силу» й підвищить її авторитет у світовій політиці [3].

Тому завдання України - розвивати свою м'яку силу, просуваючи культурні, освітні цінності, демократію та здійснюючи політику, яка враховує інтереси інших, а відтак вважається легітимною. В цьому контексті українська держава, неурядові організації, кожний громадянин України

повинні активніше популяризувати українську культуру та освіту за кордоном.

Необхідно звернути увагу, що в сучасних вітчизняних теоретичних розробках все більше актуалізується проблематика освіти і культури, як важливих інструментаріїв політичної сфери «м'якої сили». Зокрема, дослідники П. Гай-Нижник та Л. Чупрій наголошують на необхідність активізації культурної та освітньої дипломатії як основної складової «м'якої сили» України в контексті підвищення її зовнішньополітичного авторитету. Така необхідність зумовлена тим, що саме освітні і культурні проекти, а також наукові обміни вважаються найефективнішими, найперспективнішими і найтривалішими в часі [2].

Дослідники зазначають і той факт, що культурно-освітня діяльність як найкраще сприяє формуванню в зарубіжних країнах «агентів впливу» та просуванню на лідерські позиції осіб, які репрезентують цінності певної країни.

США, наприклад, активно використовує дану політику і виділяє значні грантові кошти на навчання талановитої молоді з інших країн у США, яка після повернення на Батьківщину буде пропагувати американські цінності.

За даними фонду Д. Ейзенхауера опублікованими до 50-ти річчя діяльності програми імені Ейзенхауера близько 600-700 тисяч людей приймали участь в освітніх програмах державного департаменту США. Із них 200 осіб є главами держав, 600 представників урядів, парламентів і різних міністерств 43 послы. Таким чином говорячи про природу «м'якої сили», Д.Най звертає увагу на роль американських освітніх центрів, які є центрами тяжіння для студентів із різних держав. Значна кількість випускників американських університетів складає політичну еліту різних країн та формує ресурс поважного ставлення до Америки за кордоном. На слушну думку Д. Ная «спокуса завжди більш ефективна по відношенні до примусу, а такі цінності як демократія, права людини, освіта та індивідуальні можливості, глибоко принадливі» [3].

Слід зазначити, що європейські країни з точки зору «м'якої сили» хоча й поступаються в плані освітньої конкуренції США, проте вони виступають як єдиний центр глобальної конкуренції в боротьбі за інтелект світового співтовариства. Багато аспектів внутрішньої політики країн Європейського союзу цікавлять молоду частину населення сучасних демократичних країн. Європейська освіта, позиції щодо питання про смертну кару, про контроль над зброєю, про права представників нетрадиційних сексуальних меншин це лише деякі фактори, що підсилюють «м'яку силу» Європи та її вплив на світову спільноту [4, с. 56].

Першими кроками у реалізації політики «м'якої сили» є участь українських студентів в міжнародних освітніх програмах. Україна є одним із найбільших експортерів «комерційних» студентів у Європу. Саме молодь з України є найчисленнішою групою іноземних студентів у Польщі.

Підвищити свою привабливість вищі навчальні заклади Республіки Польщі намагаються шляхом мультикультурності, адже порівняно з вузами Голландії чи Франції у Польщі навчається досить мало іноземців. Разом з тим, польська статистика констатує постійне зростання кількості іноземних студентів. Нині в Польщі навчається близько 23,5 тис. українських студентів, і їхня кількість постійно збільшується приблизно на 50 відсотків кожного року.

Українську молодь приваблює наявність стипендій та програм пільгового навчання, довіра до польських вишів та можливість подорожувати країнами Західної Європи. Зростання чисельності українських студентів до певної міри сприяє поширенню українських традицій та культури в країнах ЄС, у тому числі й Польщі, проте, з іншого боку, молоді українці не поспішають повертатись на батьківщину, боячись проблем із працевлаштуванням та визнанням польських дипломів про вищу освіту [5, с. 121].

Іще одним прикладом освітньої співпраці є розвиток осередків університетської україністики в Польщі, найстаршим з-поміж яких є кафедра

української філології Варшавського університету, яка трансформувалася у кафедру україністики. У Ягеллонському університеті (м. Краків) діють кафедри української філології та україністики. Українська філологія розвивається в Люблінському Католицькому університеті та Університеті ім. Марії Кюрі-Склодовської (Люблін), в Університеті ім. Адама Міцкевича у Познані та у Вроцлавському університеті, а також у Вармінсько-Мазурському університеті в Ольштині. Викладання української мови та інших українознавчих дисциплін ведеться в Європейському колегіумі Університету ім. Адама Міцкевича у м. Гнезно. Факультативи української мови проводяться також у багатьох академіях та університетах інших міст Польщі. На території сусідньої держави діє п'ять комплексів загальноосвітніх українських шкіл та понад 80 пунктів навчання української мови й історії [6].

Упродовж останніх років пріоритетним завданням державної політики є формування привабливості та позитивного іміджу України, розвиток стратегії “м'якої сили” як ефективного способу посилення впливу в системі міжнародних відносин і реалізації національного інтересу.

Реалізація політики «м'якої сили» вимагає від України удосконалення власного освітнього середовища, яке б було конкурентоспроможним і привабливим для міжнародної спільноти. Сьогодні в Україні навчаються студенти із понад 130 країн. За даними Міністерства освіти та науки, іноземних студентів налічується близько 61 тисяч, і з кожним роком цифра збільшується.

Найбільші групи іноземних студентів - з Китаю, Туркменістану. Понад 4 тис. осіб представляють європейські країни. У МОН також відзначають, що намітилася тенденція збільшення кількості студентів з Азії, Центральної та Латинської Америки.

Одними з головних мотивів здобуття вищої освіти в Україні для іноземців є якісна академічна школа та рівень отриманих знань. Для багатьох представників держав, що розвиваються, переїзд на навчання в Україну, яка

межує з Європою, також є ледь не єдиною можливістю вирватися в більш цивілізовану країну. Важливе і фінансове питання - отримати вищу освіту в Україні дешевше, ніж в інших європейських країнах. До слова, навчання іноземних студентів приносить державній скарбниці близько 4,4 млрд. грн. щороку.

Українські технічні та медичні навчальні заклади користуються серед іноземців найбільшою популярністю, адже професії лікаря, інженера, економіста – одні з найбільш затребуваних у них на батьківщині. Тому великі групи іноземців можна зустріти в «Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка, у Національному медичному університеті ім. А. А. Богомольця, Національному авіаційному університеті, що входять до рейтингу «Компас». У Києві 41 навчальний заклад володіє ліцензією на навчання іноземців, у Харкові - 28. Іноземці можуть здобути в Україні як першу, так і другу вищу освіту, а також науковий ступінь залежно від освітньо-професійного рівня підготовки [1].

Отже, розробляючи політику «м'якої сили» український уряд повинен мати на меті збільшити набір іноземних студентів до українських ВНЗ. Прагнення влади збільшити кількість іноземних студентів, що навчаються в Україні, є зрозумілим, оскільки іноземні студенти – це не лише важливе джерело доходів українських ВНЗ, але вони також впливають на формування позитивного іміджу України у світі.

Але використовувати політику «м'якої сили» через освітні фактори, можливо лише за умов побудови держави на основі демократичних принципів. І тільки у цьому випадку Україна може стати повноправним суб'єктом міжнародних відносин і привабливою для інших країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Цілком очевидно, що на сьогодні питання змісту «м'якої сили», шляхів її реалізації сучасною Україною займає вагоме місце серед досліджень вітчизняних науковців. Політику «м'якої» сили формує культура, система суспільних цінностей,

внутрішня політика, тактика та стиль зовнішньої політики держави. Всі ці ресурси дають змогу досягати країні бажаних результатів за допомогою привабливості для інших, а не їх примусу.

Отже питання політики «м'якої сили», шляхів її реалізації займає вагоме місце в політичних практиках провідних держав світу. В умовах сучасних політичних реалій конструювання глобального світового простору неможливо без освітньої складової, тому актуальним постає питання дослідження інституційних механізмів забезпечення соціальних функцій освіти, кожна з яких покликана сприяти створенню позитивного іміджу держави серед світових національних брендів та принципово нової політичної організації міжнародних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні статистично-аналітичні показники надання освітніх послуг іноземцям [Електронний ресурс] / Український державний центр міжнародної освіти // Освіта для іноземців. — 2015. — Режим доступу : <http://intered.com.ua>.
2. Гай-Нижник П. Культура як основа «м'якої сили» держави Україна в контексті підвищення її зовнішньополітичного авторитету [Електронний ресурс] / П. Гай-Нижник, Л. Чупрій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку / — 2014. — Випуск 26. — Режим доступу: http://www.bulava.info/hai-nuzhnyk_chupriy.html.
3. Най Джозеф С. Мягкая сила. Составляющие успеха в мировой политике [Электронный ресурс] / С. Най Джозеф. — Нью-Йорк : Паблик афферс, 2004. — 192 с. — Режим доступа: <http://uaforeingnaaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/factor-mjakoji>.
4. Старостіна А. Міжнародний імідж країни: практичні аспекти аналізу / А. Старостіна, В. Кравченко, Г. Личова // Маркетинг в Україні. — 2011. — № 3. — С. 53—61.
5. Турчин Я. «Мяка сила» України в Польщі: особливості та механізми реалізації / Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2012. — Випуск 24. — С. 119—125.
6. Центральна та Східна Європа. Польща [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/33125.htm>.
7. Soft Power: The means yo success in world politics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.futurecasts.com/book%20review%206-4.htm>.

Стаття надійшла до редакції 7.09.2016